

PŘÍRODA A VĚCI

Přirozenost vše živí

Zdeněk Kratochvíl pro seminář 27. 5. 2023

Katedra filosofie a dějin přírodních věd

Přírodovědecká fakulta UK

- Téma se dlouho rodilo jako 3. verze *Filosofie živé přírody*.
- Vytříbilo se díky vynechání Aristotela, Heideggera a podobných, už se s nima (ani) nehádám
- Zůstal koncept přirozenosti, převzatý od Hérakleita a Hippokrata; obohacený o deklaraci naivního realismu a koncept odkouzlení a okouzlení.
- Koncept uchopování zůstal a snad se víc vyloupnul. (To je taky jediný můj specifický termín, ostatní jsou obvyklé.)
- Zůstaly i problémy vztahu části a celku, kontinuity světa, vztahu vnějšku a vnitřku.
- Rozrostly se úvahy o poznávací redukci, zvláště o roli času a hmoty.
- Totéž pokud jde o roli náhody, statutu přítomnosti jako křižovatky dění, a přirozenost jako zdroj plurality diskurzů, žánrů a oborů.

- „Přirozeně“, to se lehkou řekne, jenže: Přirozeně, nebo kulturně? (U živočichů se to pozná hlavně na jídle a pití, okolnostech sexu, místech vyměšování, na výchově mláďat, vztahu k nemocným.)
- Pro obrat k přirozenosti nestačí odhodit kulturu a poznání, spíše naopak.
- „Chráníme přírodu“ kvůli sobě, nebo kvůli ní?
- Teď půjde spíš o „ochranu“ lidského myšlení a kultury před denaturací ideologiemi.
- Úkol filosofie: Odkrývání nesamozřejmostí zdánlivě samozřejmých předpokladů.

Obsah knížky *Příroda a věci*:

1. O čem a jak, příroda a přirozenosti
2. Deklarace naivního realismu
3. Uchopování přirozeností (rukou, myšlením), odkouzlení a okouzlení
4. Část a celek, kontexty, vnějšek a vnitřek, svět
5. Chvála poznávací redukce a zlo jejího zapomenutí (od poetiky k fyzikálním veličinám a varování před ztotožněním redukce s přirozeností)
6. Strukturace prostoru
7. Strukturace času
8. Hmota ve zkušenosti, filosofii a vědě
9. Hmota, prostor a čas (zvláště hmota a čas)
10. Náhoda a nutnost, přítomnost jako křižovatka náhody a nutnosti
11. Poznatelnost živých bytostí a evoluce
12. Místo člověka v přírodě a iluze s tím spojené
13. Virtuální obrazy a jejich reálná účinnost
14. Mezi obrazy (pluralita diskurzů, uměleckých žánrů a vědních oborů jako různá uchopování přirozeností)

Φύσις ἐξαρκείει πάντα πᾶσιν.

Přirozenost ve všem vystačí všemu.

Hérakleitos C 2,15 = Hippokratés, *De alimento* 15

1. Příroda a přirozenosti

- Slovo *fysis* překládáme jako přirozenost všude tam, kde umožňuje také plurál, tedy přirozenosti.
- V užitích, která neumožňují plurál, ji překládáme slovem příroda.
- Tak je tomu v nejstarších řeckých textech, modelové příklady jsou od Hérakleita a Hippokrata.
- **Jednotlivá přirozenost** je buď opravdu individuální, nebo může být také odkazem ke skupině.
- Každá z přirozeností vzniká a zaniká, dokonce vzniká jako zanikající a dovznikává až do svého konce.
- Nevěřím na etymologie, leč je dobré vědět, že slovo přirozenost je postverbale od slovesa pro růst, a to růst kvalitativní, tedy rozvoj, nejen co do velikosti nebo množství. Něco jako výhonek.
- **Příroda** je spíše základem a kontextem, zdrojem nevyčerpatelného koloběhu, podobně jako *kosmos*.
- Záměrně pomímám scholastickou linii, která přirozenost ztotožňuje s podstatou až druhovým určením.

1. 1 Časnost přirozeností

- Vznikají a zanikají, nejsou věčné v metafyzickém (formálně logickém) smyslu, i když některé tady byly dávno před námi a nejspíš budou i dlouho po nás. Proto se podle řek, hor a hvězd orientujeme. Ty jsou v archaickém smyslu slova „věčné“, přestože zrovna řeky tečou, navíc pokaždé jinak.
- Budeme se bavit o tom, co vzniká jakožto zanikající, věčnost necháme metafyzikům.
- Řečtina ani nemá výraz pro „nadpřirozené“.
- Přirozenost je také dějem, neboť metaboluje. Je procesem stávání se a zanikání, během něhož dosahuje charakteristických tvarů. Dispozice k tvaru bývá děděná, konkrétní tvar je také výsledkem interakce s okolím.
- K časnosti všech přirozeností patří i jejich prostorová a hmotná dimenze.

1. 2 Jednotlivé přirozenosti

- Jednotlivé přirozenosti rozpoznáváme podle charakteristického vzhledu, vlastností, chování a působení.
- Kozu od pampelišky rozpoznám i bez biologického vzdělání. Věda pak zavede taxonomii, a to na základě určitých formalizovatelných parametrů.
- Kamaráda většinou rozpoznám od jiných lidí i od nádraží.
- Slovo přirozenost významem klouže mezi jevem, vlastností, způsobem chování, typem účinku, jednotlivcem, skupinou jedinců s určitou vlastností, druhem, obecnějším taxonem (a málem i přírodou jako celkem). Omezení významu pouze na taxon se teď vyhneme, přestože uchopování přirozeností je také základem taxonomie.

Rostlina, které bohové říkají *móly*

- *Odyssea* X.303

(Namaloval ji Václav Paris, překladatel do angličtiny)

- Hermés ji ukázal Odysseovi
a lektvarem z ní odprasečil jeho zakleté druhy.

2. Co je skutečné? Deklarace naivního realismu

- Pokus o náhradu nejasného pojmu (objektivní) skutečnost, alias realita:
- Kdybych nežil, byl by svět trochu jiný jen v okolí mé nynější existence, ale z větší vzdálenosti by se to nepoznalo, svět by byl skoro stejný, po nepatrném zaokrouhlení úplně stejný.
- Resp.: Svět nepotřebuje, abych ho vnímal a „bral na vědomí“, i když některým přirozenostem to dělá dobře, zatímco jiným to vadí, většině je to fuk.
- Touto deklarací je podpořeno i to, kvůli čemu novodobá věda užívá pojem „objektivita“, aniž bychom museli rozhodovat, co to je jiného než nezávislost na mně – a hlavně, aniž bychom museli mluvit o nějakém trapném subjektu! Co je skutečné, je na něm nezávislé! (To, co pozitivně myslíme subjektivitou, se snad ukáže jinak.)
- (Problém je s tím názvem „naivní realismus“. Prý se už užívá, ale pro ještě naivnější představu, totiž že skutečnost je právě taková, jakou ji prožívám; málem taková, jakou si ji představuji, jakou si myslím, že je.)

3. Uchopování přirozeností

- Na úrovni *fysis* platí, že „všechno souvisí se vším“. Tato věta je sice plná emočního náboje, ale nenese skoro žádnou informaci. Nenese víc informace než nepravdivá věta „nic nesouvisí s ničím“. Chceme ukazovat „jak“ a „kudy převážně“ se děje ono „všechno souvisí se vším“. Co s čím, z jakého hlediska a za jakých okolností.
- Přirozenosti bývají podivně propletené jako podhoubí, *rhizóma* (viz Deleuze: *Rhizome*); taky v časové dimenzi, třeba rození. Ostrost a disjunktivní vydělení se těžko hledá, přestože některé vlastnosti jsou velice výrazné.
- Pro jakýkoli kontakt, zvláště poznávací, musíme každou přirozenost nějak vydělit, zbavit části jejích kontextů, které pak musíme nahradit novými.
- Zčásti je to vždy denaturace, někdy doslova.
- Jindy „jen“ proběhne jiný metabolismus, než by „přirozeně“ proběhl. Proběhne v kuchyni, dílně, laborce.
- Uchopujeme nejen rukama, ale už zaměřením pozornosti.

3. 1 Příklady zvěcňujícího uchopování přirozeností

- Homérský příklad: Rozpozná rostlinu, utrhne, ukáže, udělá z ní lektvar, vyléčí jím.
- Civilněji: Uvidím, utrhnu, uvařím, sním.
- V krajním případě: Uvidím, chytím, vypreparuju nebo rozmixuju k analýze.
- Nebo jemněji: Uvidím, chytím, dám do klícky, květníku nebo sbírky šutrů, pečuju o to.
- Technologicky: Najdu, vytěžím, zpracuju, prodám, někdo z toho něco vyrobí.
- Ve všech případech nutno zpřetrhané kontexty nahradit novými, jinak by šlo jen o devastaci. Díky novým kontextům může být část oněch uchopovacích lupů v přírodě omluvena. Jinak bychom totiž nežili, ani nepoznávali. A zvířátka to dělají taky tak. A vše ostatní taky. Je to součást života i koloběhu všech přirozeností.
- Nejměkčím uchopením je pozorování *in vivo* v přirozeném prostředí. U lidí tomu říkáme šmírování.
- Každé uchopování přirozenosti ohrožuje, ale někdy při něm přirozenost projeví dosud netušené schopnosti.
- Prostředí věcí je bezpečnější, ale občas nudné. (Muzeum jako sbírka věcí v jiném než původním kontextu.)

3. 2 Fixace jako iluze věčnosti

- Kvalitně zafixovaný a dobře skladovaný preparát vydrží skoro beze změny mnohem déle než původní přirozenost, jejímž drsným uchopením byl získán. Preparát je trochu divná věc.
- Fixace souvisí s poznávací redukcí.
- Naměřená data i teorie, které vyjadřují naše poznání, se tváří nadčasově.
- Kdybychom zafixovali svět, měli bychom nefunkční nápodobu věčnosti. Naštěstí to není možné.
- Kdybychom zafixovali sebe, nejlépe v plné síle života, měli bychom strašidlo.
- Navíc i preparáty vadnou, i když méně dramaticky, zato většinou i méně pohledně.
- Také materiál, tedy důkladná uchopenina bývalých přirozeností, se časem „unaví“.
- Přirozenosti v průběhu své existence dojíždějí jinak, dokonce i ty jen mírně uchopené, viz Máchův: *„Já miluji květinu, protože uvadne, zvíře, že zahyne, a člověka, že zemře a nebude; poněvadž cítí, že zhyne navždy; já miluji, ba co více než miluji, já se kořím Bohu, protože není!“*

3. 3 Odkouzlení a okouzlení

- Uchopování muže mít v sobě cosi fascinujícího jako lov nebo objev. Přesto taky smutného až denaturujícího.
- Zpracování úlovku nebo těžba – ale i poznávací redukce – také silně odkouzlují. Viz „hokynářský efekt“.
- Vědecky popsaný svět není obydlen vílami, nemluvě o biochemickém výkladu erotiky. Kouzlo je pryč. Nemusí být pryč! Jednak může předvědecká dimenze dál žít po svém, jednak ta vědecká předvádí nová kouzla. Nejen technologická. Působí také v možnostech popisu světa. Třeba kvantový popis elektronu v atomu sice nemá estetiku a poetiku víl, ale je to cosi naprosto úžasného, mimo běžné představy. Uchopením ho poškodíme až zničíme, kvantový stav zkolabuje do hokynářské zdánlivé jednoznačnosti povrchu dění.
- Je to cesta od přirozeností k zvěcnění a zpátky. Příroda to všechno unese, svět se nevyčerpá. Naše okolí však ano, možná i naše planeta.
- K cestě od naivního okouzlení přes odkouzlení k novému okouzlení je potřeba kuráž. A taky odhad, kdy je lepší zůstat u toho naivního, a kdy se to poznávací odkouzlení zúročí nejen technologicky (nebo body v citačním indexu).

S poděkováním Ivanu Havlovi.

3. 4 Můžeme uchopit skutečnost samu?

- Přírozenost umravňujeme a částečně denaturujeme zvěčňujícím uchopením. Z čehosi unikátního děláme věc, často tuctovou věc.
- Ono totiž nejde „obejmout“ přírozenost bez toho, abychom ji tím změnili, totiž uchopili. Navíc tím měníme i sebe. Ve šťastném případě zakoušíme a poznáváme.
- To věděl i romantik Novalis, viz *Učedníci Sajští*:
- Adept zasvěcení chce obejmout skutečnost samu, ale obejmeme „jen“ pěknou dívku. To může být dobré až hodně dobré, ale očekávání bylo jiné a nerealistické. Měla to být ta „jedna“ (*fysis*, skutečnost sama). Pochopitelně, kdyby to měla být každá z řady, bylo by to divné.
- Přírozenost upoutává tím, že je „příkladem“ skutečnosti samotné, unikátní reprezentací světa. Uchopením ji ovšem zvěcníme na jednu z řady ochočených věcí, současně tím zvěčňujeme i sebe.

3. 5 Setkání s přirozeností

- V nešťastném případě uchopíme horká kamna, prožijeme přitom specifickou zkušenost, a jsme na čas proměněni získanými puchýři, jak nás ta horkost uchopila.
- Ve šťastném případě však při každém (většinou šetrném) uchopení zažíváme „tep skutečnosti“. Pokud vedle aktivity uchopování necháváme prostor pro recipocitu, tak jsme současně uchopovanými, což může být špatně i moc dobře, podle toho, co potkáváme. Tohle platí v poznání i v erotice.
- Setkání s přirozeností je branou skutečnosti, samozřejmě vždy za cenu zásahu do dotyčné přirozenosti i do svého vlastního života a myšlení. (To je snad ekvivalentem toho, co bývá vzýváno jako subjektivní v pozitivním smyslu slova.)
- Zkušenost setkání je unikátní. Jako unikátní se vzájemně ukazují obě strany setkání. Mylně to vykládáme nějakou subjektivitou až solipsismem, což vyvyšuje jednu stranu (nás) a degraduje druhou.
- K setkání s přirozeností může patřit i sdílení péče.

4. Část a celek, kontexty, vnějšek a vnitřek, svět

- Části můžeme jednoznačně určit, pokud to zrovna umíme. Třeba složit střepy hrníčku. Ten je ovšem celkem jenom z hlediska těch jeho částí.
- Celek není v našem dosahu jinak, než jako odkaz. Tu k většímu, tu k obecnějšímu, tu k bohatším a komplexnějším kontextům.
- Vlastně bychom měli místo slova celek říkat „nad-část“.
- Horizonty věcí jsou spojité, limitou toho je svět jako obecný kontext. (Tedy ne pouhá suma všech věcí.)
- Kontexty si většinou představujeme prostorově, ale v reálu je to jen jedna z mnoha možností.
- Zanedbáváme časové kontexty, tedy průběh až příběh.

4. 1 Zadní strany, povrch a vnitřek

- Věci mají také zadní strany. I když nevěříme zrcadlu nebo svědectví druhého, tak máme zkušenosti spojitosti při obcházení nebo otáčení.
- Povrch věcí je často specifický, i tam, kde nejde o klamný nátěr.
- Vnitřek věcí je lákavý, viz šťourání do vos, ale můžeme o něm vědět jen nepřímo. Nejčastěji vytvořením takového nového povrchu (řezu), který dobře uchová stopy bývalého nitra. Viz Feynmanova úvaha o novém povrchu rozpůlené cihly.
- Některé vnitřky jsou překvapivě jiné, viz hvězdy, achát nebo savci (viz Portmann).
- Nitro v archaickém smyslu (*splanchna*) je vlastně obsah břicha a hrudníku.
- V římské době a v novověku se nitro ctí. Zčásti je to iluze, zčásti výraz pro setkání s přirozeností.

4. 2 Metafora obklopování skutečností

- Běžná v archaické době u lyriků i filosofů.
- Je to naše základní nastavení „od přírody“. Žijeme díky dýchání, potravě, komunikaci.
- Jsme jako prázdná černá krabice, do které však zvenčí vstupuje skutečnost.
- Homérská metafora stopaře, který si všimne detailu (zbytek stopy, odlesk zbroje za vzdáleným křovím) a správně jej zasadí do kontextu.
- Archilochos: skutečnost do nás vstupuje zvenčí jídlem, pitím, zrakem, sluchem... Jaký dají bohové vzduch, tak myslíme.
- Meteorolog (nebo věštec) si všímá znamení ve vzduchu a umí z nich číst.
- Hérakleitos to sdílí, ale Archilocha kritizuje, protože lidi prý stejně nemyslí.

Všude kolem je svět – Všude kolem je tady

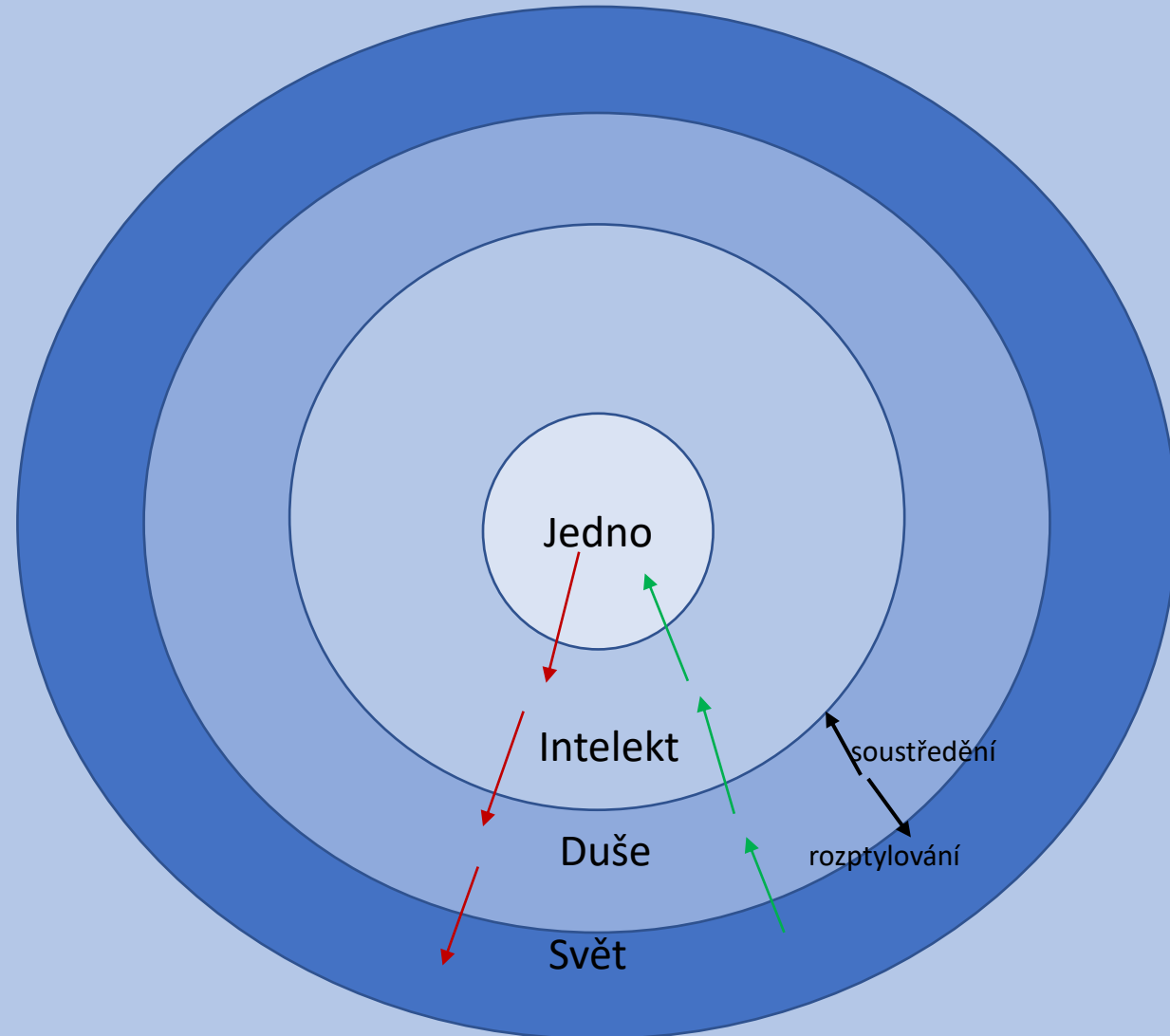

4. 3 Metafora soustředění, koncentrace

- Hotová je v římské době u Plótína, v rámci emanačního schématu: Jedno, intelekt, duše, svět.
- Málem analogie velkého třesku. Existence se vyzařováním postupně ředí.
- Naštěstí probíhá i opačný proces: obrácení.
- Pro člověka to znamená, že má svůj život (duši) obrátit k intelektu. Obráťte se, soustřed'te se!
- V intelektu jsou v harmonické jednotě všechny ideje v platónském smyslu, tedy vzory věcí. Ten intelekt samozřejmě není náš.
- Náboženské kontexty: obrácení, meditace, kontemplace.
- Metafora soustředění zůstala i v novověku, přestože se proměnil koncem intelektu i idejí. „Soustřed'te se, nerozptylujte se“.
- Příčetný člověk snad dokáže střídat otevřenost a soustředění, někdy dokonce dělat jedno skrze druhé.

4. 3. 1 Novoplatónské schéma emanace a návratu

- Emanace, návrat (obrácení)
- Je to zneužitelné k ideologii.

5. až 9. Poznávací redukce na fyzikální veličiny

- Přírozenosti uchopujeme jako rozsažné, hmotné a časné (vznikají a zanikají, průběžně).
- Velikost redukuje na délku v metrech, hmotu na hmotnost v kilogramech, čas měříme v sekundách.
- Víme, že tyto redukce jsou vhodné na určité fyzikální úlohy (zanedbáváme teď ostatní veličiny). Nic jiného od nich nečekáme.
- Sktrukturu hmoty od krystalické po atomární vyložíme distribucí hmoty v prostoru, časnost jako průběh času.
- Kant: Prostor a čas jsou apriorní formy našeho vnímání. Jako scéna a pořadí děje.
- Čas zlobí, je to veličina jiného řádu než ostatní. Např. neumíme poměřovat minulé a budoucí sekundy.
- Přesto i v klasické fyzice dává až zahrnutí času (dynamika) realistický model děje. Bez něho (kinematicky) nepopíšeme, že si lze přivodit bouli. Kinematický popis je jako video, které můžeme zastavovat a vracet. Zohledněním času se ocitáme v maketě děje, i když redukovaně. Viz zrychlení.

5. až 9. 1 Modely a skutečnost

- Každý snad ví, že někam dál půjde déle, a že když přidá do kroku, bude tam dřív.
- Nezbedný žák, který se špatně učí trojčlenky (soustavy dvou lineárních rovnic), často uskočí před autem šikovněji než pan učitel.
- Šelma nadbíhá kořisti, aniž by formálně řešila trojčlenky obohacené o parametr $\cos \alpha$.
- Přirozenost funguje spíše „analogově“.

5. až 9. 2 Čas a paměť

- Usazeniny prezentují „záznam“, tedy paměť místa.
- Jakákoli stopa v krajině je vlastně také paměťová. Tvar a zjev je paměťí, niternější dimenze paměti patří k intimitám přirozeností (letokruhy...).
- Také hvězdy si pamatují své události, nesou jejich stopy, jsou hodně určené (svou a nejen svou) minulostí.
- Savci mají pupek (středověcí malíři měli problém, jestli jej má mít i Adam).
- Přítomnost je utkaná ze stop minulosti a otevřená budoucímu dění.

10. Přítomnost jako křižovatka náhody a nutnosti

- Přítomnost je křižovatkou příběhů, křižovatkou náhod. Náhoda se stává nutností.
- Viz můj (a Plútarchův a CH) otřepaný příklad *Koza na křižovatce*. Aneb po bitvě je každý generál.
- Viz Sofoklovo (a už Hérakleitovo) pojetí osudu jako vítězné náhody.
- Analogicky je tomu při kolapsu vlnové funkce: náhodné rozložení se stává nutností výskytu, dokonce nelokálně.
- Ve zpětném ohlednutí konstruuje dějiny, někteří hledají jejich „směr“. Snad je lepší spokojit se s popisem historie, jinak nám hrozí ideologizace dění.
- Ve výhledu občas umíme předpovídat, ale jen něco a relativně na chvíli.
- Proč ne přesně a na dýl? Kromě naší malé znalosti taky principiální důvody:
- Problém tří těles, bifurkační body, efekt motýlího křídla, princip neurčitosti.

10. 1 Koza na křižovatce – neplecha v bifurkačním bodě

- Vidíme na cesty, které se protínají v horském sedle, dál nevidíme. Umíme počítat trojčlenky dráhy, zanedbáváme nepravidelnosti. Spočteme, kdy se dva lidé nebo zvířata potkají.
- Většinou se nestane nic a pokračují dál.
- Občas se na křižovatce stane něco, co změní očekávané trajektorie za křižovatkou. Zpětně umíme i poté pohyb za křižovatkou racionálně vyložit. Ale ta událost (setkání) není předem popsitelná parametry dráhy před křižovatkou. Její popis je možný jen na základě parametrů, které jsme dříve neměli důvod v trojčlenkách zohledňovat.
- Křižovatek (bifurkačních bodů) je na světě mnoho.

13. Virtuální objekty

- Metafora pochází z optiky: virtuální obraz tvořený rozptylkou nevidíme, ale v optické soustavě mocně působí.
- Zviditelněné formální objekty: obrazy, data, texty, peníze, „ideje“...
- Tváří se nadčasově. Hmotné jsou jen díky svému nosiči (médiu).
- Mají reálnou účinnost, ale až díky strojové nebo lidské individuální nebo sociální interpretaci nebo odezvě.
- Obrázek na disku je návod pro CPU a GPU k vyslání kódu, na nějž monitor zareaguje vytvořením světelné struktury, kterou lidské oko vnímá podobně jako původní obraz. Je to užitečné.
- Byt za miliony není postaven z milionů mincí.
- Reklamní heslo spouští nákupní nebo voličskou akci, jen s malou závislostí na přirozenostech i věcech.
- Čím méně vztahů k přirozenostem, tím masivněji se virtuální objekty uplatňují.

14. Mezi obrazy, nesouměřitelnost způsobů poznávání

- Přirozenost není něčím „nad“ nebo „za“, ani „mezi“.
- Přesto teď použiju metaforu, že nám ji více než stereoskopicky popisují různé diskurzy, od předvědeckého přes vědecké po umělecké a snad i náboženské.
- Přirozenost toto vše živí, abychom to mohli produkovat nejen jako prázdné žvásty (to děláme taky).
- Různé diskurzy se liší nejen „jazykem“ a způsobem adekvátní interpretace, ale navíc jsou také specifickými prostředky utváření a sdílení moci, společenské i ekonomické.
- Jemnějším členěním diskurzů jsou vědecké obory, ale také obory umění, umělecké žánry, včetně například literárních žánrů v obvyklém slova smyslu.
- Náležitost vědecké teorie a náležitost třeba pohádky, písničky nebo tance nejsou souměřitelné.
- Jsou to různá zvládnutí (někdy i nezvládnutí) setkávání s přirozenostmi.

14. 1 Poznávací role vědy, imitace vědy a odklon od ní

- Mnohdy nám i ne zcela dokonalá teorie umožňuje funkční orientaci.
- Zato ujetá „idea“ vůdce mívá fatální následky.

- Jan Neruda prý kdysi napsal, že kdo nic nezná, musí všemu věřit.
- Dnes si bohužel část lidí představuje „kritické myšlení“ tak, že důvěřují jen tomu, co je v horizontu jejich chápání; hlavně tomu, co patří k tématům v jejich sociální bublině.
- Bohužel to často ovlivňuje i veřejné rozhodování.
- Tím se nehlásím k těm, co se vydávají za skeptiky, protože (spíše přestože) vědí, jak to je. Jen po vzoru starých skeptiků naříkám nad bujícími předpojatostmi ve vědě, nevědě i pavědě.

14. 2 Poznávací role předvědecké zkušenosti

- Předvědecká zkušenost nám většinou stačí k orientaci na světě. Lidé řady kultur nic jiného neměli a občas byli celkem dobře živi, nemluvě o ostatních živáčcích (natož o „neživém“).
- Domů obvykle trefím i bez mapy a ostatních vědeckých přístupů.
- Při jídle ani znalci nezapínají epidemiologické, biochemické a toxikologické úvahy, pokud k tomu není důvod daný podezřením, varovnou neobvyklostí.
- V netriviálních situacích nemusí předvědecká orientace stačit.
- Mnohá udělátka dnes nevyžadují odborné porozumění. Mnohdy je dobře, že s nimi může zacházet i pitomec, ale občas to pak podle toho dopadne. (Bohužel často předpokládají zvyk odkoukaný ze society.)

14. 3 Poznávací role umění

- Až na oboustranné výjimky, které mají spíše roli inspirace, nejde o to, že by umění mělo zastoupit roli vědy, nebo naopak. Jsou to svébytné cesty setkávání s přírozeností. Přesto uměním také poznáváme.
- Umění je jiný způsob poznávání, jiný diskurz kultivace předvědecké zkušenosti, navíc různý v různých žánrech.
- Společným motivem je setkání s přírozeností.
- Jiný způsob sdělení a poznávání (oproti vědě) je nápadný v žánrech, které nepoužívají slova.
- Mnohé astronomické fotografie jsou krásné, což oceňují i astronomové. Přesto si na nich všímají především jiných věcí. Trochu podobně, jako když restaurátor zkoumá pigment a strukturu malby.
- U řady uměleckých žánrů, které pracují s textem, je riziko, že je kvůli společným znakům, totiž textu, budeme srovnávat s vědeckými texty, přestože to není souměřitelné. Stejně nesmyslný by byl i opačný postup, zkusit převést vědeckou zprávu nebo teorii na umělecké sdělení. Leda jako metaforu, někdy inspiraci, v absurdních žánrech pro povyražení. Existence styčných ploch ještě neznamena obecnou souměřitelnost.

Přirozenost ve všem vystačí všemu. Φύσις ἐξαρκείει πάντα πᾶσιν.

